

פרוטוקול מס' 103

מישיבת ועדת החינוך והתרבות
מיום ב', כ"ה בכסלו תשל"ב - 13.12.1971, שעה 11.00

נכחו:

חברי הוועדה:

א. דימלס - היו"ר
נ. אליעד
ח. גרוסמן
א. ורדיגור
א. כץ
ס. פרוש
א. רוזיאל-נאור

מוזמנים:

א. פלד
מד: שוחט
פרופ' אלכסנברג
גוברין-יהודאי
ל. גוברין
ד"ר גרינזוולט
גב' גרינזוולט-
ד"ר ס. כספי
ד"ר י. פרי
פרופ' פאקס

- מנכ"ל משרד החינוך והתרבות
- משרד החינוך והתרבות
- חוג אמנות, אוניברסיטה, חיפה.
- יועץ חינוכי של בי"ס, ירושלים
- בית-ספר לרפואה, ירושלים
- האוניברסיטה העברית, ירושלים
- האוניברסיטה תל-אביב
- האוניברסיטה העברית, ירושלים

סזכירת הוועדה:

ד. פלד

רשמה:

א. עצמון

סדר היום: המסך הדיון בנושא בית הספר הפתוח.

היו"ר א. רימלט:

אני פותח את הישיבה.

אני מקדם בברכה את אורחינו. כן אני מברך את פרופ' פאקס, ראש בי"מ לחינוך של האוניברסיטה העברית. אני מודה לו שהתפנה כדי להעיד ולהאיר אותנו על הנושאים שנדבר עליהם היום. אני מבין שלפי הסדר אתן את רשות הדיבור לד"ר פרי.

ד"ר פרי:

אני מבקש להודות לחברי הוועדה שהזמינו אותנו על-מנת לשמוע מה שיש לנו להגיד בשאלות

חידוש או שינוי פני החינוך.

אני רוצה להעיר במידה ויהיו דברים שעלולים להישמע כבקורת, אין שום כוונה לבקר איש, ארגון או מוסד לשם בקורת או להאשים איש, ארגון או מוסד באיזה שהיא האשמה. אלא נסיון לתאר מה שנראה לי ולכמה מחברי בשטח החינוך בארץ היום, במידה שהנסיון שלנו מרשה לתאר נסיון כזה.

הערה נוספת - אינני מתכוון להתייחס במישרין להערות שהועלו ע"י חברי הוועדה בישיבה הקודמת משום שאין אני רואה עצמי מוסמך לענות לשאלות ספציפיות שנשאלו לגבי שני בתי-ספר בירושלים וחיפה. ברצוני להתייחס באופן כללי לכמה מן השאלות שהועלו ע"י חברי הוועדה במידה והשאלות אינן ספציפיות לענין זה או אחר בבית-הספר.

הערה אחרונה - היא ההצעה שכמה מחברי הוועדה התייחסו אליה. הקריטריון של חדש או לא חדש לא נראה לי לא רק בלתי יעיל אלא גם בלתי רלוונטי לנושא שלנו. רעיון מסויים אם הוא חדש או ישן כשלעצמו אינו צריך להיות סיבה לקבל אותו או לדחות אותו.

החברים, בפעם האחרונה, התייחסו לפחות בראשית דבריהם ללצנין שבעצם לא ראינו בו שום חידוש. עשינו זאת בבליטת זה או אחר. בילדותי כבר הייתי חבר בוועדה כזאת ובארגון כזה או במסגרת אחרת משום כך אני סבור שיש לבדוק את הדברים לגופם ולשקול באיזה מידה הם היום תשובה לשאלות של היום ולא באיזה מידה אני מכיר את המצב בתנאים אחרים ובנסיבות אחרות.

עתה אגש לענין עצמו - הרושם שאני קבלתי במידה רבה מן הדיון שהתקיים כאן היה שמצד אחד חברי הוועדה, כמעט כולם, מקדמים בברכה את הניסוחים החדשים או את הרוח שבניסוחים האלה שמתבססים בארץ היום. יחד עם זאת הם כאילו כיוונו מחדש את החיצים אל שני הניסוחים האלה ומשתמע מזה כבקורת על בתי-הספר האלה. הם כמו כן צעירים ורכים ואינם יכולים לענות על שום שאלה אלא להתחבט בראשית דרכם בבתי-ספר שצריכים לענות על כל הבעיות שמערכת החינוך במשך כל שנות קיומה בארץ סדום ענתה על זה. דברים אלה נשמעו בהערות כגון: מרשים לעשן בבתי-הספר האלה? האם הפסיקו התלמידים את העישון בבית-ספר אחר? דבותי, ילדים שהגיעו לבתי-ספר אלה הם באו ממערכת החינוך הרגילה הם לא צמחו בבית-ספר החדש. מכאן איפוא כל נסיון למדוד באיזה מידה בתי-ספר אלה יכולים כבר היום לתת תשובה על כמה מן הקשיים, הבעיות והתחלואים של בתי-הספר הקיימים בשיטה הקונבנציונלית בישראל, בתי-ספר אלה אינם יכולים לענות. ויחד אתם לא יכולים לענות עוד 10 או 30 בתי-ספר שיקומו בשנים הקרובות.

הבעיה המרכזית שהייתי רוצה להעלות כאן היא מדוע נוצרה האווירה הזאת שבה יש צורך ויש הצדקה בהקמת בתי-ספר מסוג זה שיקומו ויתפתחו בתוך האווירה הזאת. במידה מסויימת אני חופשי ואין לי הצורך לפרש במלואו את כל מה שהבקורת היום של בתי-הספר שלנו מפרסת משום שאני משוכנע שחברי הוועדה בקיאים לא פחות ממני בספרות המתפרסמת חדשים לבקרים בארץ. מתוך העתונות ומהקטלוגים היום אפשר למצוא בקורת על בתי-הספר ועל מערכת החינוך. אני רוצה להדגיש שאין הכוונה שאין נקודת אור בבתי-הספר. אבל טוב שהבקורת קיימת ומעוררת את השאלות ולא מרשה לנו לשבת ולשקוד על הזרים שהשגנו.

הבקורת הזאת אם אסכם אותה בשתי נקודות

עיקריות שנראות לנו חשובות לדיון שלנו: מצד אחד היא צדקה-הומניטרית-של-בת"ס. אני חושש לומר לכל האורך אבל תיכון יותר מיסודי והגבוה יותר משניהם גם יחד. מצד שני, חוסר רלוונטיות במערכת החינוך או בבתי-הספר.

ד"ר פרי:

לגבי הענין של חוסר רלוונטיות אני רוצה להעיר: טעות לחשוב שיש מערכת לימודים אחת בבתי-הספר. יש למיטב דעתי שלוש תכניות לימודים בבתי-הספר. יש מי שמדבר על שלוש תכניות ויש מי שמדבר על שתי תכניות. תכנית אחת שכולם מסלימים לה היא תכנית האקדמית. המקצועות שבית הספר מנסה להקנות לתלמידיו. תהיה הגישה אשר תהיה זו מערכת אחת אשר בחשבון ארוך יש לה השפעה קטנה ביותר לאורך הזמן. חלק גדול נשכח לא רק אחרי כמה שנים אלא בזמן קצר יותר לאחר שהתמיד גומר את לימודיו בבית-הספר.

שתי המערכות האחרות הן מערכות חשובות ביותר. בית הספר שלנו לא נותן את דעתו כמעט כליל ואם נותן את דעתו הרי זה בצורה מצולצמת ביותר שלא מותר שום רושם, לא לזמן קצר ולא לזמן הארוך.

תכנית הלימודים השנייה שקוראים לה לטנטיב-חבוייה היא תכנית העוסקת בתחום החברתי. שהמטעות והפונקציות המרכזיות שלה היא הספרות, שאלות ושיתוף פעולה בקבלת החלטות שמתייחסת לחייו שלו. והוא שותף לכל מה שמתרחש ואחראי לו או נתון למהותו. ואני אתן דוגמא בשטחים האלה.

תלמידים בבית-הספר היסודי והתיכון טוענים שבית-הספר הפך במידה רבה מאד להיות בית סוהר. בכמה וכמה פגישות שקייסנו בבתי-ספר תיכוניים הקלטנו את השיחות ומתכוונים לפרסם אותן בעתיד הלא רחוק. על משקל של שיח לוחמים, אנחנו נקיים שיח עם תלמידים.

חשוב מאד שמחנכים ומורים יאזינו למה שיש לתלמידים לומר על בית-הספר ועליהם ומה נעשה בתחום הבקורת.

הדוגמא שאביא זה עתה היתה בבית-ספר תיכוני מן הטובים בארץ. היתה בעייה שאחד החלונות פנה אל הכביש והחלון הזה נמצא מפוצץ, הזוגית שבורה משום שהוא פונה אל הכביש. וגם ידוע מי שגרם לכך. יום אחד באו תלמידי בית-הספר ומצאו שהחלון איננו. הנהלת בית-הספר, לאחר שהוציאה כספים על תיקונים, החליטה למתום את החלון בלבנים. התלמידים עשו שביחה והטענה שלהם היתה, לא שאין זכות להנהלה לשנות את מבנה בית-הספר, אלא שהנהלת בית-הספר לא הבינה שהנה יש כאן הזדמנות טובה לשתף את תלמידי בית הספר במה שנעשה במבנה שהם אבילים בו כך וכך שעות ביום והיו רוצים לראות אותו כביתם.

דוגמא שניה - כאשר מנהל מסויים בבית-ספר באזור המרכז ראה שמתרחשים דברים מסויים בבתי השימוש שלא היתה לו שליטה עליהם משום שהתרחשו מאחורי הדלת. נתן הוראה לשמש שהדלתות יוסרו מבתי-השימוש. ההנחה שלו היתה ברגע שלא יהיו דלתות אי אפשר יהיה לעשות את אותם המעשים אשר סבור היה שנעשים מאחורי דלתות בעולות.

אני חושב שבכמה וכמה בתי-ספר ישנם קריוזים יותר גדולים ממה שדיקנס העלה על דעתו בספרים שלו.

בבית ספר תיכוני גדול נתל-אביב בפגישה עם ההורים הודיע המנהל שהוא אוסר על התלמידים לבוא לבית-הספר באופניים למרות שנעשו סידורים מתאימים לשמור על האופניים. כאשר נשאל מדוע הוא אוסר זאת הוא ענה: התלמידים לא יודעים לרכב על אופניים הם רוכבים בזוגות ובשלשות ואין הוא אחראי למה שהתלמידים עושים. כאשר שאלו אותו אולי זה מתפקידו של בית-הספר לדאוג כיצד באים התלמידים לבית-הספר ובמקום לטפל טיפול סימפטומי לטפל בשורשים. הוא ענה: אינני רופא שיניים - אינני מטפל לא בשורש ולא בסימפטומים.

אלו הן הדוגמאות למה שאני קורא דה-הוּסניזציה של בית הספר שמה שמעניין אותו היום זה שהוא עוסק בכל אותם דברים שאינם הומניים, בשאלות שאינן שאלות של התלמידים עצמם, כאנשים צעירים המתפתחים ויש להם בעיות משלהם. מערכת הלימודים של בית-הספר איננה עוסקת כלל במה שחשוב להם. עושה דברים שבית-הספר בתוקף המסורת ממשיך לעסוק בהם מבלי שהוא שואל את עצמו בשביל מה אני עושה מה שאני עושה.

התחום האחר שרציתי לדבר עליו הוא ענין של חוסר רלוונטיות. יכול לשבת ילד בבית-הספר ובכיתה מעיקות עליו בעיות. יש לו שאלות מסויימות וחשובות לו ברגע זה ובשעה זאת ובמערכת התכנים מכריחים אותו לטפל בשאלות של שקיעת האימפריה הרוסית.

ד"ר פרי:

בענין זה אני רוצה לומר מה שסיפר לי אחד מתבירי, מוסחה מארה"ב, לאחר ביקור שעשה בבית-ספר מסויים בארה"ב מצא ש-40% מן הנוערות היו בהריון. כאשר שאל את המורה - והשיעור שניקר בו עסק בהסטוריה של האימפריה הרוסית - בעוד 3 חודשים הן תצטרכנה ללדת מה עשית אתן בכיתה כדי שנוערות אלה תלענה לספל בילדיהם כשיוולדו. היא ענתה: זה לא מתפקידי. אני מורה להסטוריה. לא צריך ללכת ותנק כדי להביא דונבא משם. היתה לי פגישה עם הורים לתלמידים בבית-ספר יסודי בת"א שהוא אחד הטובים בת"א. מבחינת הבנין הוא מתפארת הפנינה של בארכיטקטורה. המורה בכתה ו' אמרה שנתנה לתלמידים לעשות סיכום והזדעזעה לנידוחם שהם אינם יודעים לסכם שלושה פרקים בהסטוריה. שאלתי אותה מה עשית? ענתה: אני סוכרחה להמשיך ישנה תכנית לימודים. כמובן שבעמתי עליהם ועבדתי לסדר היום. אמרתי לה: את מנמיפה חטא על פשע. היתה צריכה להפסיק את ההוראה בהסטוריה, ולא לבנא בטענות למורה בכתה ה' וכן לא להשאיר זאת למורה בכתה ח' שלה בוודאי לא יהיה זמן לעשות זאת.

מכאן הנקורת שלי אל חברי שהציבו את בית-הספר. אמרתי שאין בינינו קרלוקטיביות רעיונית. מה שניסה מנהל בית-ספר בירושלים הוא להראות בדרך זו או אחרת כיצד תכנית לימודים משנה או יכולה לשנות. הייתי שואל שאלה הרבה יותר יסודית - מי זה אומר שתכנית הלימודים הקיימת במוסד זה או אחר היא תכנית הלימודים שאנחנו זקוקים לה. מי זה בכלל אומר שצריך ללמד פרקים אלה או אחרים בספרות, המסוריה, לשון או תנ"ך. מדוע שלא נשאיר את השאלות בידם ולא נתאמץ מאמץ - שלדעתי בחלקים גדולים הוא מאמץ שצוא - אם יש צורך ללמד בפרק זה או אחר, נוסחה זו או אחרת. אולי ישנם דברים אחרים שחשוב ללמד אותם ולא מצויים בתכנית הלימודים. מי יקבע זאת? - בוודאי לא חמישה אנשים שיושבים במשרד החינוך.

הערותי אלה לא מכוונות למשרד החינוך או לאלה שמייצגים אותו כרגע. אין לנו ויכוחים עם האנשים פה. ולא עם מוסד כפי שנראה ברגע זה או אחר. אלא לעצם ההשקפה שמוסד חינוכי יהיה מסוגל לקבוע תכנית אחידה הומוגנית לכל ילדי ישראל באשר הם. כאן הויכוח.

נ. אליעד:

האם אינכם מקיימים התייעצויות?

ד"ר פרי:

בחלקם יושבים בהם. אבל בינינו איננו מרוצה לא מי שברך ולא מה שאני עושה ולא מהכירון

שהולכים בו.

נ. אליעד:

כאיזה מובן?

ד"ר פרי:

אנחנו היינו שהקמנו יחידה במשרד החינוך שעוסקת בתכנית לימודים. זהו אחד מהישיגים

הגדולים ביותר.

בפרספקטיבה אמיתית - אני מבקש להעמיד את חברי הוועדה איפוא אנחנו נמצאים בכל המהלך הזה של תכניות לימודים. קבלנו חוות דעת של אנשים שהיום בחשבים בישראל ובארה"ב לגדולי המוסתים בתחום תכניות לימודים. הויכוח ביניהם תיום הוא אם כל המהלך של פיתוח תכניות לימודים הוא 1955 או 1960. בלום טוען: תכנית הלימודים זה 1960. אייזנר טוען: תכניות הלימודים זה 1955. אבל בין שניהם אין שום ויכוח שתכניות הלימודים בוודאי אינן תשובה לשנות השבעים. כאשר שאלתי את בלום מדוע עשיית קונגרס בינ"ל והזמנת אליו צעגנים מארצות מתפתחות וביניהן גם ישראל קיבלה הזמנה. ענה לי: אתה בבר נדחן את התשובה - זה טוב לארצות מתפתחות שהן נמצאות, לא ב-1955 ולא ב-1960 אלא ב-1945. מדינת ישראל נמצאת ב-1972 - כיצד היא עונה לצרכים ולתכני הלימודים של 1955. זה חוסר הרלוונטיות שלנו. הסכנה היא שהולכים לפתרונות אדמיניסטרטיביים שמוכיחים את עצמם כפתרונות שלא עונים על כך.

למשל, ההקבצה. סיכומים של מחקר ההקבצה

לגבי יום לימודים ארוך שנעשו ע"י המוסד סולד בהזמנת משרד החינוך. הם הלכו בכיוון איך לענות על בעיות של הזמן והמקום.

אני רוצה לענות בעקיפין לשאלה מה יהיה אם בן בית-הספר או הכירון שאני מציע - איננו יודע. כאשר קבוצת חברים הגישו בקשה להקמת בית-ספר ניסויי אחת המשאלות שלנו היתה לאפשר לנו לעבוד שנה אחת לפחות כדי להכין מצע ותכניות בעיקר כדי להכשיר את המורים.

ד"ר פרי:

כאשר לחץ עלינו אחד מהפקידים הבכירים במשרד החינוך שנאמר לו מה נלמד במסגרת זו או אחר, אז התשובה היתה: אם הייתי יודע מה נלמד לא הייתי בא אליך בהצעה להקים בית-ספר כזה. שוב, התוכן הספציפי בנושא זה או אחר, באותו רגע חשוב היה הנסיון לראות בצורה כוללת את בית-הספר הזה.

שאלחה"כ א. כץ מהן המטרות של השיטה הזאת - אם היא שיטה - ולאן ילך בית-ספר זה. התשובה שלנו היא שהוא ילך בכיוון שהוא יבחר במסגרת הכוללת הרחבה ביותר שהדבר היחידי שיגביל אותו הן המטרות של מדינת ישראל, אם מישהו יכול לתת יותר הנחיות לבית-הספר במסגרת המערכת של המטרות הנעלות כפי שנוסחה, אנחנו מוכנים לקבל אותה. יותר מזה פרושו לקבוע מראש אופי מסויים על בית-הספר שלו, אופי שהתלמידים, ההורים והמורים גם יחד צריכים לקבוע אותו ולפתח אותו.

לכן לגבי השאלה... יהיה הדגם הסופי של בית-הספר אז התשובה שלי - אינני יודע. מה שמאפיין אותו שהוא יהיה גמיש, ברגע שבית-הספר יהיה סגור בפני שינויים ויהיה נוקשה, הוא לא יוכל לעמוד בפני הגמישות של הצרכים המשתנים. בית-הספר הזה יתפך להיות בלתי רלוונטי ובלתי מתאים לתלמידים שלו בדיוק כמו בתי-הספר שקיימים היום שלא ענו על הצרכים שלהם.

אני רוצה לענות על השאלה שהועלתה ע"י כמה חברים. נתקבל הרושם בדיון הקודם ששני בתי-הספר האלה שקמו, ואולי יקומו אחרים, באו לפתור את בעיותיהם של תלמידים פרובלמטיים מסויימים. אנחנו מדברים על בית-ספר שהוא בעצם טיבו מקום לתלמידים שירצו להיות בו ולא לילדים מסויימים שיש להם בעיה שאינם מסתדרים עם הציונים ועל-כן הם בורחים לבית-ספר שלא נרצו ציונים, או שאין התחרות. יכול להיות שהתחרות צריכה להיות בינם לבין עצמם ולא עם אחרים.

ברגע שאנחנו מתחילים לבדוק מה מידת החופש שאנחנו מוכנים לתת ולומר אנחנו ניתן מידת חופש כזאת או אחרת לתלמידים כאשר היא תואמת את כל המערכת כולה. אינני אומר שצריך לוותר על הסמכות החינוכית אבל המאבק הוא מאבק משותף של המורים וההורים גם יחד. אנחנו הזרוע הממשיכה של זכותם הלגיטימית לילדיהם ולא מדינה באשר היא מדינה. המדינה לא עשתה את הילדים, המדינה לא גידלה את הילדים ולא שלחה אותם לבית-הספר. ההורים בסובן זה הם הכתובת. מקומם במערכת הזאת אסור שייגרע. אסור שייגרע לא רק מהבחינה הזאת שהם מתפרקים במידה מסויימת מן האחריות, אתם המחנכים תעשו אותה. אלא יכולים להוסיף נופך נכבד ביותר למערכת הזאת. יש ודאי הורים שיודעים בתחומים שהילדים מתעניינים בהם יותר מאשר יודע המורה ואפשר לנצל את המקורות האלה.

אין בתי-הספר האלה שיועדו לבני העילית. בתי-הספר האלה יהיו מגוונים ויצטרכו לענות לצרכיהם של התלמידים השונים שהם צרכים שונים זה מזה.

עיקר הטענה היא נגד מערכת הומוגנית אחידה שלא מאפשרת בתוכה אלא הצלחה לתלמיד שגוזר את עצמו וקובע את צורתו ודפוסינו בהתאם לבית-ספר האחיד הזה.

אם אצטרך לסכם את הנקודות האלה ולנסות באופן כולל ביותר ומקיף ביותר לומר באיזה מסגרת רעיונית כללית חשובה אני רוצה לראות את בית-הספר - הייתי אומר בנקודות הבאות: -

אני רואה את בית-הספר שלנו במערכת גמישה דיפרנציאלית שתאפשר לתלמידים רבים ומגוונים למצוא את פתרונותיהם השונים בהתאם לצרכיהם. (א) שיתוף מלא של התלמיד בקביעת תכנית הלימודים ובדרכי הביצוע. (ב) שיתוף מלא של הקהילה על כל חלקיה. (ג) ההוראה נתפשת לא כעניין של מתן תכנים קבועים בלבד אלא כפעולה לגטימית שכל מרכיב ומרכיב בקהילה הזאת נוטל בה חלק והיא נמשכת לא רק באותן השעות שהילד נמצא בבית-הספר אלא מקיפה את כל היום ואולי את כל מסגרת החיים. (ד) מתן תשומת לב בבית-הספר במידה מלאה לתכנית שקוראים לה לטנסית-הצוייה. (ה) הרכב מסויימים של התכנית הזאת שיש בה חלק מוסכם, נקרא לו אקדמי שמייצג את תביעות החברה, היתנות המבונשנות פחות או יותר, שיש להם מקום במקביל ובמשולב לא פחות כחלק מהמספר הרלוונטי הצומח שאינני יודע היום מה תכנון ומה צורתו משום שלא נפגתי עם התלמידים ולא עם צרכיהם ולא עם ההורים.

ד"ר פרי:

(ז) תרומת דיספליות נבחנה בבית-הספר
מדי יום ביומו מחדש במידת התרומה שדיספליות
אלה תורמת לאישיות השלמה ולא משום שמוסחי מקצוע אלה אינם אשמים. ההליכו ללמד
אותה.

(ז) כאשר יבנית-ספד הופך להיות מקום לענות
על צרכי אחים ועל כן איננו נלמד כתחום אקדמי בלבד אלא הופך להיות דרך
החיים של הילדים.

ח. גרוסמן:

איך הופכים את זה כחלק מהחיים?

ד"ר פרי:

מאחר והתלמידים מצטרפים בפתרון הבעיה של
קהילתם ולומדים דברים רלוונטיים של אותו
ענין ושל בעיות המעיקות עליהם, ולא משום שמיהו חייבם. כאשר לוקחים רק
את אותם הדברים שהם באמת רלוונטיים לאותה הבעיה שהתלמידים מעלים אותה
זה להיות את חיי הקהילה ולא לעסוק בשיטת פרויקטים שבסופו של דבר היא
מסתובבת ונכנסת למערכת של תכנית הלימודים. ולא חשוב אם הילד רוצה בזה
או לא.

(ח) אוטנויות - אוטנויות שהיום מונחות
במידה רבה בבית-הספר צולל ספרות שועמדו שני כדבר שמעותה בתכנים הלימודים
שהפונקציה העיקרית שלהם זה לא המודיעין או המידע אלא המעורבות של הפרטים כל
כך באבחנה ביין סגורה לסיפודם אלא בהתמחות שלהם. משנתחל לצרכים של המין
האנושי ואדם כאדם והיצירתיות שלו שאינן קיימות היום בבית-הספר.

(ט) מוננויות של הלימודים צריכה להיות
כלי בידי התלמידים מוקדם ככל האפשר וכלי שהם בוחרים בו כדי ללמוד.
מאפשרים לתלמידים לבחור להם לא רק דרך אחת אלא דרכים רבות ומגוונות
ללמוד את אותם הדברים שהם רוצים ללמוד מה שלא קיים היום בבית-הספר שלנו.

(י) מיגוון רב של סגנונות למידה מתוכננים
מראש צריך להיות בידי התלמידים וכתבאי מוקדם שהמורה צריך להקיף אותם.
המורה שילמד בבית הספר הזה צריך להיות מורה חדש מורה שגדל במערכת מסוימת
ולא שינה את ערכיו והתנהגותו, ולא יראה את עצמו בטוח כאשר התלמידים
מבקרים אותו. אחרת הוא לא יוכל ללמד במערכת הזאת. יש צורך בדרך הכשרת
מורים אחרת.

היו"ר א. רימלט:

כיצד במערכת החינוך שיש בה אלמנטים סטטיים
מאונס, לא מרצון, המתבטאים בזמן הכשרת המורים,
אביזרי לימוד וכו', יכול בית-ספר לרוץ אחרי הספוטניק. כלומר, 1955-60,
ואנחנו נמצאים בשנות השבעים. כיצד אתה רוצה לאחד מערכת שלמה של עידכון
המורה, השיטות והידע ועוד. כיצד אפשר לעשות זאת בצורה מזורזת כאשר מורה
שלמד מקצוע מסויים באוניברסיטה בשנות החמישים יעמוד בפני שינויים כבירים.
ודרסטיים. באיזה מידה אפשר לבצע את העידכון.

אתה דברת על בתי-ספר ניסויים שהם אחר-כך
ייצרו דגם מסויים. אני חושש שהדגם הזה שנגיע אליו לאחר 10 שנים, יתגבשו
בו דברים שאולי לא יענו על הצרכים של אותו הזמן.

אתה דברת ובצדק על שיתוף ההורים שמכירים את
הילדים טוב יותר ואת נטיותיהם. תסכים איתי שישנן מגבלות - לא כל ההורים
במדינת ישראל - ואינני מדבר על שבואת אלו או אחרות - מסוגלים לכך.
אם הייתם עושים סקר נכל שכבות הציבור באיזה מידה, האב הרגיל המצוי שגמר
בית-ספר תיכון ומצבו הכלכלי מנוסס יפול להתפנות לכך. ובאיזה מידה האם,
שאינה עובדת, יהיה לה פנאי לעקוב אחר ילדיה. לא אגיד שהמורים יודעים יותר
אבל לוא היה נעשה סקר שמעוטי לא היו מצליחים ההורים להגיע לכך כי אלה
הם אורח החיים. זה קיים בכל חברה מודרנית של רדיפה. עיסוק רודף עיסוק.

ההסתייגות השניה היא שמידת השתתפות ההורים
היא בכל-זאת תלויה ברמתם ההשכלתית. אינך יכול לבנות זאת על כל ציבור
ההורים בכל מקום באותה המידה. בכדי ללמוד (א) על הנטיות בבית - אם יש
שני ילדים אפשר לדעת מאשר אם יש תינוך קולקטיבי של 8 ילדים. גם הערך
של שיתוף הפעולה של ההורים הוא שונה.

היו"ר א. רימלט:

שאלתי הבאה - אני לא הבינתי האם אתה לא פוסל דיסצפלינות פסיקה מתמטיקה דקדוק. אני נפגשתי עם מועצת תלמידים בבית ספר תיכוני מאד חדשני, נתחשמה שם בקורת של התלמידים על תכניות הלימודים. פנה אלי תלמיד בשמינית ואמר לי: אני שונא פיסיקה מתמטיקה ודקדוק מכריחים אותי ללמוד, במקום שאני אלמד דברים שאני מעוניין בהם ודוקא מקצועות אלה אני מקבל במידה מספקת.

אם הדפוקרטיה היא שתלמיד ששית, שביעית ושמינית יקבעו ביחד עם ההורים תכניות לימודים, נוסף על הקושי של חינוך אינדבדואלי לגמרי. כלומר, קבוצות קטנות מאד - במקום כתה - של תלמידים בעלי נטיות קרובות. שאלתי היא כיצד עושים זאת במערכת חינוך שצריכה לקלוט המוני תלמידים בגיל מסויים. הדגמים שדברת עליהם יש להם ערך אם הם ישומיים - כיצד דרכי היישום שלהם?

הבעיה היא לא רק שאין בקבוצה אפילו בינונית של תלמידים שמתעניינים ברגע מסויים באותו הדבר. כלומר, שתצטרך לפסוק בסוף מדר עדיפויות של הדברים. למשל, התלמידים יעוררו 20 נושאים שמעניינים אותם ויש ביניהם דברים שונים, הרמוניזציה, שכנוע - מה הראשון ומה האחרון?

ד"ר פרי:

אתה יוצא מתוך הראות שהכל נעשה בכתה במבנה הנוכחי.

היו"ר א. רימלט:

האם הצעתך שבכלל לא תהיינה קבוצות עבודה?

ד"ר פרי:

הצעתי היא שקיימת מסגרת גמישה ביותר - יש קבוצה, יש כיתה, יש תלמיד בודד - יש כל מיני צורות התארגנות - אין לי דגם.

היו"ר א. רימלט:

כלומר, מתחילים ניסוי בכיוון מסויים רואים שזה לא מתקדם משנים זאת. אבל אני מבין שהמטרה היא שהדגמים יהיו פעם דגמים.

ד"ר פרי:

בשום אופן לא - ברגע שדגם ייהפך להיות דגם נוקשה הפסדנו את כל המערכה.

היו"ר א. רימלט:

כאשר אתה אומר דגם אתה כבר מדבר על דבר יציב יותר אפילו אם הדגם מכיל בקרבן אפשרות של שינויים תוך כדי עבודה. כאשר השתמשת במונח "דגם" זה לא בית-ספר בודד זהו דגם אחד שכמותו יכולים להיות עוד ארבעה בתי-ספר.

ד"ר פרי:

אם כך אתה מבין את המושג דגם אחרת ממה שאני התכוונתי - ואני הטעיתי אותך. הכוונה שכל בית-ספר הוא דגם בפני עצמו ולא משמש דגם לאחרים. כי בתי-הספר עצמם אין את אותם ההורים ולא אותם התלמידים ולא אותם המורים. במובן הרחב ביותר של המילה יכול בית-ספר לומר אנחנו רוצים לעשות משהו דומה, אבל אין לעולם משהו דומה לגמרי.

היו"ר א. רימלט:

הכוונה היא בכל-זאת לדבר יציב מגובש, אחרת, זה לא דגם. כל בית-ספר ישמש טיפוס לעצמו.

ד"ר פרי:

כאן אי אפשר להשתמש בשום מילה כוללנית אחרת.

היו"ר א. רימלט:

שאלתי האחרונה בנוגע לשיתוף הפעולה של התלמידים בקביעת תכניות הלימודים - אינני מדבר על מה נלמד היום - לדעתי, הבדלי הגיל של התלמידים קובעים כאן. למשל, התרומה של ילד בגיל חמש לקביעת תכניות הלימודים היא בעלת משקל פחות מאשר ילד בגיל שבע או שש-עשרה. כלומר, שיתוף הפעולה והשפעת התלמיד היא שונה על קביעת תכניות הלימודים. - האם הבנתי נכון?

נ. אליעד:

ממה ששמעתי כאן וממה ששמעתי מפי נערים שנפגשתי אתם הבעיה היא שינון החומר. בנקודה זאת הייתי רוצה לשמוע - מה אתם מציעים באופן מעשי כדי לשנות את האלמנט הזה. האם באמת הגעתם, ע"י מחקרים, שהדבר הזה הוא דע? ואיך משנים אותו?

ג. אליעד:

זה מאד קוסם והגיוני כאשר נערים בתיכון
טוענים מדוע מחייבים אותנו ללמוד במגמה
איכס כאשר אני מעוניין במגמה אחרת. מדוע אינם יכולים לבחור את המקצוע
בעצמם. כיצד ניתן להסדיר את הנקודה כדי לתת אפשרות לתלמיד לבחור לעצמו
את המקצוע שהוא מעוניין בו? - איך בדקתם את המציאות הזאת ומה אתם מציעים
כדי לתקן ולשפר את ענין שיתוף הפעולה של התלמידים בעשייה?

דברת כאן על ארה"ב - אינני יודע אם הם
הגיעו להישגים הכי גדולים מבחינה חינוכית.

ד"ר פרי:

אני לא סביא את ארה"ב כדוגמא אלא חיינו
את תכנית הלימודים של ארה"ב וממשיכים לחקות
מבלי לשאול אם הן טובות לנו או לא.

ג. אליעד:

אני שמח על הדבר הזה. באופן מעשי אני רוצה
לדעת - כל השאלות האלה כאשר אתה לוקח אותן
במציאות שלנו: יש לנו 40 תלמיד בכיתה, כאשר יש לנו חינוך המוני - מי
לא לומד היום תיכון - יש היקף של תלמידים מצד אחד, ומצד שני - אינני
רוצה לפגוע חס ושלילה במורים - אינני יודע אם הם יכולים למלא את תפקידם
בתנאי העבודה שלהם. האם אתם יכולים להשיג מורים?

שאלתי האחרונה - האם יש לכם מחלוקת כל כך
קשה עם משרד החינוך? - כי משתמע כאילו יש התמודדות איתנים ביניכם -
אתם רוצים לשפר והם מונעים זאת מכם? האם באמת עד כדי כך אינכם מוצאים
הבנה או שיתוף פעולה, או מכנה משותף אתם? האם אתם תובעים להקים מוסדות
מסויימים, להאציל סמכויות מסויימות וליצור שיתוף פעולה כדי להביא
לתיקונים האלה?

א. פלד:

שאלתא - אני רוצה לענות על השאלות של
חה"כ נסים לגבי המאמר שהופיע בעתון "הארץ"
בשם "כבוד להיכשל בסקר". אינני רוצה להיכנס להערות למבחן הסקר אם הוא
טוב או רע. אני יכול להגיד הודעה רשמית ברורה - השאלה מספר 1 בסקר היא
שאלה מטופשת.

ד"ר פרי:

ב"גלי צה"ל" רואיינו שלושה תלמידים שנבחנו
במבחני הסקר והם הציגו עוד שש שאלות שהן
מטופשות באותה מידה.

האמת היא שהשאלה הזאת הובאה לתשומת ליבי
הבוקר, לא קראתי אותה עדיין. בענין זה אני רוצה לומר שאת הסקר מכינה
ועדה של מלומדים שיושבים בה גם נציגי האוניברסיטה וגם נציגי משרד החינוך.
לא השר ולא המנהל הכללי ואפילו לא יו"ר המזכירות בודקים כל שאלה שיוצאת
למבחנים - ובצדק - האנשים שיושבים בוועדה זאת הם אנשים מכובדים ומלומדים.
בענין זה אינני מקבל את שיקול דעתם. לגבי השאלה, מה נעשה בעקבות השאלה
הזאת - אני מקווה שמחר בבוקר תצא הודעה מטעם המזכירות. השאלה הזאת איננה
מטופשת מבחינת הסקר אבל מבחינה חינוכית אסור שהשאלה הזאת תופיע בשאלון
של מדינת ישראל, מצד תוכנה.

אני רוצה להתייחס בכמה הערות לדבריו של
ד"ר פרי ולדברים שנאמרו בדיון הקודם.

ראשית לענין המלומדים - יש מלומדים שונים
ולמלומדים השונים יש דיעות שונות. יש מי שחושב שגירסא א' היא טובה ויש
מי שחושב שגירסא א' היא מזיקה. כך שעל כל השאלות שהועלו לפנינו אפשר
להתווכח. פה ניתנו לנו מספר דוגמאות להמחשת המושג דה-הומניזציה של בית
ספר. אם הדוגמאות הן דלת בית-שימוש או חלון אני הייתי מקנה אותם בשם
אחר לא דה-הומניזציה. כאשר אומרים דה-הומניזציה למושג הזה יש שמעות.
הייתי מסווג את ההתנהגות לגבי החלון באותה קטגוריה כמו השאלה הזאת.

היתה הנחת יסוד בדבריו של ד"ר פרי - באופן
עיוני אני מוכן לקבל אותה, זה נגד הומניזציה של המערכת ובעד פרורליזם.
עמדת משרד החינוך היום כפי שנאמרה - עקרונית,
אני הייתי אומר בהסתייגות, מקבל את ההכרה הזאת. אלא שאנחנו כמי שמופקד
על הביצוע צריך לבדוק לא רק את העקרון אלא מימושו.

א. פלד: ראשית, אנחנו עוסקים בדבר חי - באדם. וכאר עושים ניסוי בכימיה או בפיסיקה וטועים לכל היותר. אומרים: טעיתי. כשאתה עושה ניסוי באדם וטעית אינך יכול להגיד: סליחה טעיתי, כי זו טעות שאינך יכול לחזור בה. זו הסיבה שכאשר אנחנו מדברים על ניסויים אנחנו רוצים לבטח לזה במירב הזהירות.

ד"ר פרי: על איזה טעות אתה מדבר? - שהילד לא יודע מספר פרקים?

א. פלד: אולי הילד יצא מופרע - זו טעות.

ד"ר פרי: מדוע הוא יצא משם מופרע יותר מאשר ממערכת החינוך הקיימת? - מה אתה עושה היום כדי שהוא לא יצא מהמערכת המבוקרת שלך?

א. פלד: אני רוצה לטעון טענה אחת והטענה שלי היא שאי אפשר לבוא סחר בנזק ולנהג שכל המערכת פרוצה, יש לנו כעת דרך חדשה. יתכן מאד שדרכך נכונה. מה שאני רוצה לומר הוא שבישת משרד החינוך לניסויים היא גישה זהירה. אנחנו לא מוכנים לאשר אפריורי כל ניסוי וכל דעיון. אנחנו מוכנים לאשר ניסויים שיעמדו בשלושה מבחנים:

- (1) שלא יפגעו באותם הדברים שנראים כעיקרון יסוד של המערכת.
- (2) שלא ישמש מקלט ומפלט לבית-ספר סלקטיבי ובריחה מהמציאות החברתית של מדינת ישראל.
- (3) מהימנות ואחריות שמנסים.

במידה ושלוש התנאים האלה מתמלאים אנחנו מוכנים לאשר ניסויים. עובדה היא מתוך שלוש בקשות שפנו אלינו אישרנו שתיים מכיון שהם עמדו בקריטריונים האלה.

ד"ר כספי: לא בגלל זה אישרתם זאת.

א. פלד: שלושת ההצעות עברו דיונים במזכירות הפדגוגית, שתיים קיבלו אישור, אחת עדיין לא קיבלה אישור משום שלא עמדה, כאשר ניהלנו את המוס, בשלושת התנאים שהזכרתי זה עתה. כלומר, באחד מהם היא לא עמדה.

ח. גרוסמן: באיזה קריטריון הם לא עמדו?

א. פלד: אני מוכן לדון על השאלה הזאת בדיון נפרד.

שוב אני אומר, באופן עיוני חלק גדול מן הדברים שאמר ד"ר פרי קוסמים לי אלא שאני מסתכל סביבי ושואל מי יעשה את זה? בדבריו האחרונים הוא אמר שמפתח המפתחות הוא המורה. לכן אני אומר: כאשר אנחנו דנים על פתרון אנחנו חייבים להסתכל על כל הקשיים. לגבי הקשיים שאמרת הם נכונים ואינם נכונים. זה לא בי"ס חריג אלא לילדים רגילים וגם המורים לא צריכים להיות חריגים. כלומר, זה צריך להיות בי"ס יוצא מן הכלל לילדים רגילים ואולי מורים רגילים. שאלתי היא, וספקותי, האם המורה המצוי היום במערכת שהם כיום 40,000 מורים האם הם משמשים מדיום מתאים לביצוע ולשינוע העקרונות שאתה מניח כאן? אני מטיל בכך ספק ולא משום שאני חושב שהם לא יעשו זאת, אלא כי אני בטוח שיש להם את המודעות, אני יודע מיהו זיכור המורים ואני יודע מה הם יכולים לתת. אני יודע שיש בתוכם קבוצה מעולה ויש קבוצה חלשה מאד. והרוב הוא בינוני המצוי. אינני חושב שדרך מתודית מהסוג שד"ר פרי מנה כאן אפשר לתת אותה בידי הרוב המצוי. והשאלה שעומדת בפני מערכת החינוך איננה אם אפשר לגייס 10 או 20 מורים לבתי-ספר חריגים אלו. השאלה היא מהי הדרך שאנחנו מציינים כדי להוציא את מערכת החינוך מבתי-הסוהר. כי אם היא בית-סוהר, נוואו נשחרר את כולה. אשמח מאד אם תנהיך לי איך עושים את זה בכלים. האם התלמיד הזה בהכשרה טובה שאתה תיתן לו יהיה מסוגל לעשות את אותו הדבר בכל המערכת?

א. רזיאל-נאור:

אני מודה ומתוודה שקראתי את המאמר שנכתב בעתון "הארץ" ואני רוצה לבקש את משרד החינוך וכן את מר פלד שבשיקוליהם על בעיות הסקר לא יתרשמו יותר מדי מהמאמר הזה. לבל יקחו יותר מדי את ההנמקות על גזענות בדרך-כלל ובפרט כאשר מדובר על ארץ-ישראל.

ב. אליעד: בשאלתה לא היה שום קשר לגזענות ואני דוחה אותה.

ג. גרוסמן:

אני מבינה שהניסוי הזה שהגיעו אליו לא רק מתוך מגמה לבטל את ההומוגניות אלא זה אולי גם תגובה לתהליך של החינוך הפורמלי שהולך ומעמיק. והפורמליזם הזה הוא מחלה ממאירה. לכן מוכרחה לבוא תשובה כזאת, הליכה מקיצוניות לקיצוניות. אותו שינון הפורמלי למשל בתנ"ך זו גם נסיגה מבתי-הספר שבחו"ל. לא למדו מב"ך בצורה כזאת. היתה שיטה לגמרי אחרת, לא למדנו טכסטים אלא הבנה ופיתוח. בכל-זאת זו תגובה לביח"ר לציונים, תגובה לפורמליזם ותגובה להומוגניות.

קראתי פה בתזכיר שלא כל תלמיד יכול להתקבל לבית-הספר הניסויי הזה. ישנם קריטריונים לא רק בשביל המורה אלא גם בשביל התלמיד. אחד הקריטריונים שזה יהיה ילד יציב. הייתי רוצה לדעת מה זאת אומרת ילד יציב? האם אלה שמבחינת ההישגים המחישו יציבות?

יכול להיות שילד שמופיע בבית-ספר שאתם סנקרים אותו כל כך מופיע כבלתי יציב. לעומת זאת בחינוך החופשי הוא יכול להתגלות. אם זה בית-ספר ניסויי האם הוא יכול לתת תשובה לאותם תלמידים שבמסגרות הקיימות לא יכלו להשתלב. בעתונות כתוב שהכוונה היא לילדים מחוננים - האם זה נכון?

השאלה האחרונה קשורה בתשובה שנתן מר אלעד פלד והיא גם התשובה שמטרידה אותי - באיזה מידה בית-ספר חופשי, שמתפקידו לתת תשובות חברתיות - האם התשובה החברתית הזאת איננה נגמרת על סף בית-הספר? זאת-אומרת, באיזה מידה יש לבית-הספר גם תשובה חברתית כוללת, או שזה רק במסגרת הקהילה של בית-הספר? אני מתכוונת בראש ובראשונה לגבי אחד משלושת הקריטריונים שמר פלד מנה אותם. הסכנה של ניתוקיות מהחברה, מילדים שהם משכונות עוני.

ד"ר פרי: מי אמר שהוא יהיה סלקטיבי או עונה לאוכלוסיה מסוימת?

ה. גרוסמן: שאלתי היא - מהם האמצעים והשיטות שתנקטו כדי שהסכנה הזאת לא תארוג לפתחיים?

דבר אחרון - בהחלט אני אעמוד לצידכם. החשש שלי הוא שאתם תגיעו למצב שאחרי שילד יגמור את בית-הספר וירצה ללכת ללמוד הלאה, תגיעו לאיזה שהיא התנגשות. כלומר, אם השיטה הקיימת בישראל תימשך, כולל הציונים הפורמליים ותעודות פורמליות - שאני לא מקבלת אותה, אבל, זוהי המציאות - איך זה יהיה שהילד יוכל להתקבל, על כל התביעות שיש למשרד החינוך או לבית-ספר גבוה?

פרופ' פאקס: כדי שדברי יובנו כהלכה, אני רוצה לומר שאני מברך על שני ניסויים אלה, שאני לא מכיר אותם מקרוב אבל שמעתי שהם סבירים ומעניינים. אבל אני חושב שכדאי שהוועדה הזאת תדע שישנם מלומדים מסויימים שלא היו מקבלים את רוב הדברים שנאמרו פה הנוקר - ולא בגלל שהם שמרנים. יש ויכוחים עקרוניים על בעיות שהן מידמות לניסוחים ששמענו אותם היום. לדוגמא - מנין לנו שחופש בבית-הספר יוצר והוא יכול להיות לפי פרינציפלים אלה. יש לנו הוכחות שלא. מתפקידי להביא בפני הוועדה שדיון כזה עקרוני שמנוהל פה, יש לשאול לא רק את אנשי החינוך - האם השיטה הזאת עשויה ליצור אורח טוב, או אדם שמתעניין יכול להראות את כוחו בתחום החופש והיצירה?

ברנהיים חושב שהשמאל החדש בארה"ב הוא כתוצאה של בית-ספר פרוגרסיבי. ישנם מומחים שעוסקים בתחום הזה וכרצו אינם יושבים בחדר זה. לפנינו בעיות עקרוניות פסיכולוגיות - מתי יש לתת חפש ומתי לא? - האם החופש הוא טוב או לא, ובאיזה תנאים? -

פרופ' פאקס: ישנה מתיחות די טבעית בין מסגרת וחופש. שנית, לא יכולתי להוציא מדבריו של ד"ר פרי כיצד הוא יפן היה מתכנן את בית-הספר שלו. תכנית הלימודים לא צריכה להיות מה שעשו לפני הספוטניק או אחרי הספוטניק. בכדי שנית-הספר הזה יצליח יש צורך בהרבה יותר חומר מוכן מאשר בית-ספר רגיל.

רוב המחקרים מראים לנו שבאמצעות מפותחות אחרז קטן מאד יכול לבצע את התכניות שהביאו לנו היום. האחריות היא איננה רק של משרד החינוך אלא גם על אלה שמצמצמים תכניות אחרגם ומשמיצים את משרד החינוך. יש מעט מאד פרופסורים שכתבו דברים על כיצד אפשר לעשות משהו. בתי-הספר האלה הם דוגמאות כיצד ניתן לעשות משהו. אבל לומר למשרד החינוך שצריך לפתוח את המערכת הזאת לפני שהם יראו אם הנסיון הצליח? כאיש אורח המדינה הייתי מתנגד לזה. מהו אחרז המורים שיכולים לנהל כיתה במסגרת חפשית שאנחנו מדברים עליה? - זה לא אומר אם המורה הוא טוב או רע. ישנם מורים שהם מצויינים אבל אינם יכולים לנהל דיון מכיון שהאישיות שלהם לא מאפשרת לעשות את זה.

נקודה אחרונה - אשמח מאד אם היוועדה תקבל את הצעתי ותזמין כמה אנשים שעוסקים בשאלות אלה. כמונתר לגבי השאלה שעוסקת בשינוי מערכת החינוך.

אני חושב שהוועדה היתה צריכה להתרכז סביב שתי בעיות והן: (1) הנחות בסיסיות - מה מביא אדם לבית-ספר פתוח? (2) מה היא הפרובלמטיקה ביישום?

אני רוצה לומר שאני כאדם מברך על שני הניסויים האלה. יכול להיות שהניסויים האלה יתרמו תרומה עצומה לילדים ויכול להיות שהם לא יתרמו שום דבר למערכת החינוך.

היו"ר א. רימלט: אני מודה לכל המשתתפים בדיון היום.

הישיבה נבעלה בשעה 13.00